

## Makacs öregúr vagy nemzetmentő vátesz? <sup>(1)</sup>

Meg kellene oldani a Mindszenty-kérdést!

**„Meg kellene oldani a Mindszenty-kérdést, mert mindaddig, amíg az ügyében nem történik pozitív lépés, a koronaékszereket nem tudják visszaadni. Azonnal közbevettem, hogy ilyen kapcsolatot a kettő között nem lehet tenni. Kormányuk többszörösen elismerte, hogy a koronaékszerek a magyar nemzet tulajdona és miután ez a helyzet, vissza kell adniuk a jogos tulajdonosnak.”**

### Bevezetés

Meg kellene oldani a Mindszenty-kérdést!

A történet, amely az Országos Levéltár dokumentumaiból kikerekedik drámai színház repertoárjában is megállná a helyét. A politika cinizmusáról szól, arról, hogy miként győri maga alá a diplomácia gépezete az embereket és az eszméket. A főszereplőnek, Mindszenty József bíboros érseknek, Magyarország hercegprímásának tragédiájáról szól, ami abban teljesedik ki, ahogy lépésről lépésre bukott politikussá, saját történetének mellékszereplőjévé fokozódik le. A további szereplők Alfred Puhán amerikai nagykövet, VI. Pál pápa, Péter János külügyminiszter, diplomaták, elvtársak. Amikor felgördül a függöny 1970. június 2-án írunk és a nagykövet ad vacsorát Szilágyi Béla külügyminisztériumi osztályvezető számára.

Meg kellene oldani a Mindszenty-kérdést!"

Szilágyi a vacsoráról írott jelentésében arról számolt be, hogy vacsora után a nagykövet félrevonta és felvetette, hogy "meg kellene oldani a Mindszenty-kérdést", mert mindaddig, amíg az ügyében nem történik pozitív lépés, a koronaékszereket nem tudják visszaadni.

A forradalom óta az amerikai követségen tartózkodó hercegprímás ügyében ez volt az első komoly kezdeményezés. Mindszenty politikai súlya jelentősen csökkent az elmúlt másfél évtizedben. Az idős hercegprímás kezdett mindenki számára teherré válni, személyét a két ország közötti tárgyalások során gondosan kerültkék és különös óvatossággal, valóságos tabuként kezelték. De vajon mire gondolhatott az amerikai diplomata amikor a korona és Mindszenty ügyét összekapcsolta? És vajon volt-e bármilyen megoldás, ami a korona kiadását leginkább ellenző Mindszenty számára is elfogadható lehetett? Hiszen az érsek tisztában volt azzal, hogy rehabilitációt aligha várhat a fennálló rendszertől. Az amnesztia Mindszenty számára is elfogadhatatlan közbülső megoldás volt, tehát egyedül arról lehetett szó, hogy a magyar kormány emigrációba engedje a nyolcvanadik évébe immár közel járó érseket. Vajon ezért a magyar fél számára is egyre kívánatosabb megoldásért cserébe ajánlotta volna Nixon a korona visszaadását?

Ez 1970. június 2-án Szilágyi számára sem volt egészen tiszta, ezért - biztos, ami biztos - azonnal elzárkózott azelől, hogy a korona és Mindszenty ügyét összekapcsolják. A magyar álláspont évtizedeken át az volt, hogy a korona a magyar nemzet tulajdona - ezt az amerikai kormány is többször elismerte - annak visszajuttatása Budapestre pedig nem lehet semmilyen külpolitikai alku tárgya.

Ami a koronázási ékszereket illeti, Puhán látta, hogy ettől a teheről kormánya nem szabadulhat meg Mindszenty kihozatalával. Ekkor egy újabb megbeszélésen elővette a State Department egy régi ötletét, amely egy csapásra megoldotta volna a kétoldalú kapcsolatok javításában érdekelt, de a "nagyhangú magyar emigránsok" által gerjesztett belpolitikai feszültség szorításában vergődő amerikai diplomácia problémáját. A Fort Knox-ban őrzött Szent Korona Vatikánnak történő átadásával, annak szakrális jellege miatt nem érhetne volna vád az Egyesült Államokat, ugyanakkor megszabadul a kétoldalú kapcsolatokat terhelő kolonctól.

A korona ügye és a Mindszenty-kérdés ezzel egy időre elváltak egymástól, a felek pedig a júniusi megbeszélés értelmében kezdtek el tovább dolgozni: Amennyiben Nixon képes elérni a pápánál, hogy a Vatikán teljesítse a magyar fél feltételeit, Mindszenty távozhat az országból. Az Egyesült Államok nagykövetének optimista jóslata, nevezetesen, hogy a kérdést akár egy éven belül nyugvópontonra lehet juttatni valószínűleg ezen az utóbbi kijelentésen alapult.

### Közös teher

Puhán optimizmusát az is táplálta, hogy a megelőző néhány évben a magyar-amerikai kapcsolatokban pozitív fordulat állt be. 1969. augusztus 14-én lezajlott levélváltással, magyar kezdeményezésre megindultak a tárgyalások, és néhány könnyen rendezhető kérdésben megállapodás is született. Számos probléma maradt azonban napirenden. Ezek is elsősorban kereskedelmi, légügyi és a külképviseletekkel összefüggő témák voltak, nem érintették a szorosan vett politikai jellegű kérdéseket.

A vietnami háború végére az amerikai belpolitikai élet polarizálódott. A Demokrata Párt balratolódására válaszul a Nixon adminisztráció agresszívabb külpolitikát kezdett folytatni. A szocialista országokkal szemben ez azt jelentette, hogy erősödött a kommunista blokk megosztását, fellazítását célzó szelektív külpolitika. Ebben a tekintetben a State Department a leglátványosabb eredményt Jugoszláviában és Romániában érte el, s miközben már egy igazán nagy falattal, Kínával próbálkozott, a kelet-európai kis államok térségében Magyarországot erre a szerepre az új mechanizmus, az 1968-as gazdasági liberalizáció kedvező tengerentúli megítélése predesztinálta.

Mindszenty követségi jelenléte ekkorra már mindhárom érdekelt állam számára teherré vált. Az öreg főpap 1960 és 1965 között sokat betegeskedett, de előrehaladott kora is aggodalmat keltett a diplomatákban az esetleges váratlan eseményeket illetően. Mi lesz, ha állapota kórházi ellátást igényel, esetleg meghal? Mindkét esetben el kell hagynia a követség épületét, és olyan területre kerülni, ahol bűnözőnek számít, ahol akár életében akár halálában biztos megaláztatásnak lenne kitéve. Ez pedig elsősorban az amerikai diplomáciára ütött volna vissza. Ezért már 1965-ös betegsége idején a követség akkori vezetője már igyekezett rávenni, hogy önként vonuljon kórházba. Az érsek maga is tisztában volt azonban azzal, hogy nem elsősorban kora és betegsége miatt kezd nemkívánatos személyé válni a követségen, hanem amiatt, hogy útjában áll az enyhülési politikának.

Mindennél élesebb fényt vetett erre az 1966-67-es diplomáciai bonyodalom, amikor a két állam megállapodása alapján Hillebrand nagykövet elfoglalni készült a betöltetlenül álló nagyköveti posztot. Mindszenty azzal fenyegetett, hogy ha az USA nagykövetet küld Budapestre, kísétál a követség kapuján. Erre végül nem került sor, 1967. október 30-án Hillebrand átadta megbízólevelét, Mindszenty maradt, az eset azonban alaposan megtépzéta Egyesült Államok-béli tekintélyét, politikai súlyát jelentősen csökkentve.

Mindezt már az is mutatta, hogy amerikai kezdeményezésre került napirendre a kérdés. A követség azonban a tárgyalások előrehaladtával sokkal nyitlabb formában is kifejezte nemtetszését. "Elvben nem akadály a kétoldalú kapcsolatoknak, de mégis kellemetlen" - mondta a nagykövet az Egyesült Államokból való visszatérését követően.

A Vatikán sem csak az amerikai nyomás hatására vett részt a tárgyalásokban. Kommunista államok felé irányuló külpolitikája a hatvanas évektől kezdve egyre kevésbé volt konfrontatív. 1963-ban a két állam felvette a diplomáciai kapcsolatokat, a következő évben a Vatikán a szocialista országok közül elsőként elismerte Magyarországot. Az új keleti politika célja a Szentszék részéről nyilvánvalóan az volt, hogy békülékenyebb megközelítéssel nagyobb befolyásra tegyen szert a szocialista országokban. Mindszenty harciasága szemben állt Casaroli bíborosnak ezzel az irányvonallal és sok mindent lerombolhatott, amit a Vatikán vezető diplomatája nagy nehezen elért. VI. Pál nem titkolta, hogy Mindszentyt a történelem áldozatának tekintti, aki helyzetével nagy nehézségeket okoz a Vatikánnak is. Mivel a vatikáni külügyi anyag legkorábban 2041-ben lesz hozzáférhető, csupán közvetett forrásból ugyan, de tudjuk, hogy a pápa és Casaroli bíboros egyaránt elvesztette már a türelmét és drasztikus eszköz bevetését fontolgatta.

A magyar vezetésnek éppúgy az Egyesült Államok mint a Vatikán viszonylatában is terhére volt a Mindszenty-ügy. Az amnesztia teljessé tételének pozitív nemzetközi és hazai visszhangján felül az állam és egyház viszonyának rendezésében is előrelépést hozhatott Mindszenty távozása. Hogy ez mennyire így volt, azt

tanúsítja a bíboros betegsége és halála esetére kidolgozott akcióprogram, amely egyetlen cél körül összpontosult: csendben, botrányok nélkül lebonyolítani minden egyes lépést, akár még az is lehetővé téve, hogy az érsek az esztergomi bazilikában nyugodjék.

## A távozás diplomáciai előkészítése

Az év elején Péter János külügyminiszter a Vatikánba látogatott. Ezeknek a tárgyalásoknak is titkos az iratanyaga. Az amerikai iratokból azonban itt is következtethetünk a történetekre. Május 13-án, egy nappal amerikai útja előtt, Puhán felkereste Péter külügyminisztert, és burkoltan rákérdezett a római eredményekre. Péter elmondta, hogy Magyarország abból indul ki, hogy Mindszenty követségi tartózkodása törvénytelen, és ha nem is elvi akadálya, de gyakorlati problémája a kétoldalú kapcsolatok javításának. A magyar feltételek két kérdés körül csoportosultak, egyrészt Mindszenty távozása nem ronthatja az állam és az egyház viszonyát, másrészt nem szolgálhat hidegháborús célokat. Puhán számára ezzel világossá vált, hogy a magyar kormány nem fog akadályt gördíteni Mindszenty távozása elé. Már csak Mindszenty makacssága jelenthetett problémát. Péter János nem kért: az USA gyakoroljon nyomást a Vatikánra Mindszenty pápai meghívásának nyomatékossá tételében.

A nagykövet távolléte miatt június 21-én Meehan követségi ügyvivő tájékoztatta Barthát, hogy a következő héten vatikáni követség érkezik Mindszentyhez. Meehan elmondta, hogy a követség a látogatást nem fogja kommentálni, de ha a sajtó rákérdez, tényét nem hallgatja el. Bartha biztosította Meehant, hogy "magyar részről nem várható a kérdésben sajtó érdeklődés." Meehan ekkor még úgy tudta, hogy a delegáció háromtagú lesz, amelyben "König képviseli a rangot, a szintet, szakértelmet viszont Chelly és Zágon."

Mindszenty minderről még semmit sem sejtett, a delegáció érkezése csak két nappal később jutott tudomására. Emlékirataiban leírja, hogy június 23-án König bécsi érsek útján kapott értesítést arról, hogy Zágon József és Giovanni Cheli a pápa személyes küldötteként felkeresi őt. Zágon "június 25-én de. 10 óra tájban jelent meg nálam Mgr. Giovanni Chelivel együtt. Cheli átadta nekem a pápa ajándékaként az új breviárium első kötetét és miután tolmácsolta a bíboros államtitkár üdvözlését, távozott lakosztályomból." Zágon József mindent beleadott, hogy rábeszélje Mindszentyt a követség és így az ország elhagyására. A követség beszámolója szerint valóságos élethivatásának tekintette a Mindszenty-ügy rendezését. Az amerikai nagykövet július 21-én úgy tájékoztatta a magyar külügyminisztert, hogy Zágon négy ízben tárgyalt Mindszentyvel és "hosszú és nehéz tárgyalás volt mindegyik".

Magukról a tárgyalásokról is egyelőre az egyetlen hozzáférhető forrás a hercegprímás emlékirata. Ebben Mindszenty arról számol be, hogy - nem részletezett okok miatt - a pápa a követség elhagyását ajánlja, olyan benyomást keltve, hogy a kezdeményezés az Egyesült Államok kormányától származik. Mindszenty magatartása kezdetben elzárkózó volt, távozását nehezen teljesíthető feltételekhez kötötte. Zágon - nyilvánvalóan Péter külügyminiszter vatikáni tárgyalásainak eredményeként - négy pontban kívánt eredményt elérni.

1. Érintetlen marad érseki és primási minősége, az abból folyó jogok magyarországi gyakorlását azonban felfüggeszti.
2. A távozást csendben történik, Mindszenty nem ad ki nyilatkozatot vagy körlevelet.
3. Mindszenty ne tegyen olyan nyilatkozatokat, amelyek a Vatikán és a Magyar Népköztársaság viszonyát megzavarhatja, vagy a Magyar kormányt és a népköztársaságot sérti.
4. Emlékiratait ne publikálja, azt végrendeletileg hagyja a Szentszékre.

A Zágon által készített jegyzőkönyvet Mindszenty nem írta alá, különösen az utolsó két pontot sérelmezte. Döntéséhez mindazonáltal gondolkodási időt kért.

A tárgyalások eredményéről nyilván a Vatikán is értesítette a külügyminisztériumot. Az azonban biztos, hogy amerikai szálon a hír visszajutott Péter Jánoshoz, mert az egyik feljegyzés szerint az NSZK követségének kóktelpártiján Puhán a Zágon misszió eredményességéről tájékoztatta Barthát.

Zágon elutazása után Mindszenty biztosra vette, hogy a kezdeményezés az amerikaiaktól ered, ezért egyenesen Nixonnak írt. Levelében azt kérte, hogy a követségen maradhasson. Az amerikai szándék határozottságáról szól, hogy "Méglepő gyorsasággal érkezett vissza válasza, amelyben azt ajánlotta, hogy törődjem bele nehéz sorsomba. Az udvarias hangú elnöki válaszból megértettem, hogy nem voltam többé szívesen látott vendég a követségen.". Mindszenty előtt ezzel egy út bezárult, és már csak a között választhatott, hogy feladja magát, vagy önkéntes száműzetésbe vonul. A döntés nehéz volt, mert az ország elhagyása az érsek számára addig következetesen képviselt elveinek teljes feladását jelentette.

A Vatikánban már ekkor úgy tekintették, hogy döntött és szándéka határozott. Július 10-én megkapta VI. Pál levelét is, amelyben a pápa tudomásul veszi döntését. Az érsek ezzel teljesen elbizonytalanodott. Július közepén a nagykövet arról számolt be, hogy Mindszenty rendkívül lehangolt és zavart állapotban van. "Egyrésztől hajlik is arra, hogy elhagyja az országot, másrésztől viszont harcol ez ellen." A kérdés azonban már eldőlt. A július 14. és 18. között ismét Budapestre ékező Zágon már azért jött, hogy a távozás részleteit elrendezze.

## Kivonulás a Szabadság-térre

A követség elhagyását szeptember közepére tervezték oly módon, hogy az érsek Giovanni Chelly és Zágon József kíséretében vatikáni diplomáciai útlevelel hagyja el az országot.

Augusztusban a követség arról tájékoztatta a minisztériumot, hogy Mindszenty egyre idegesebb, ahogy közeledik a kijelölt időpont. Még két héttel távozása előtt is bonyodalmakkal kellett számolni. Puhán a belga követség egy fogadásán szeptember közepén elmondta, hogy "személy szerint ő, de a nagykövetség többi tagjai is egyre türelmetlenebbül figyelik Mindszenty makacskodását. Ahogy közeledik az esetleges távozásának időpontja, egyre kiszámíthatatlanabbá kezd válni. Véleményét, álláspontját naponta változtatja. Itt viccesen megjegyezte, hogy néha úgy tűnik, mintha érezné, hogy viselkedése nem tetszik az amerikai nagykövetségnek és ugratni akarja őket."

Végül 1971. szeptember 20-án VI. Pál pápának írott levelében Mindszenty hivatalosan is bejelentette, hogy elhagyja a budapesti amerikai követséget. "Magamra vállalom életem talán legsúlyosabb keresztségét is: kész vagyok elhagyni hazámat, hogy száműzetésben folytassam vezeklésemet Egyházamért és népemért."

Nyolc nap múlva, Mindszenty tizenöt évi követségi tartózkodás után kilépett a budapesti utcára. A követség lépcsőházában "a tisztviselők és tisztviselőnők sora között jöttem le fél kilenckor az első emeletről a földszintre s a kapun Puhán nagykövettel együtt léptünk ki a Szabadság-térre. Kezet fogtam vele: utána kiterjesztett kezekkel megáldottam a fővárost és az egész országot." - írja emlékirataiban. A két kocsit államvédelmi rendőrök autói kísérték Hegyeshalomig, ahol Mindszenty átlépte az osztrák-magyar határt.

## Az elszabadult szellem

A magyar diplomácia az ügy rendezését saját sikereként könyvelte el. "elvi politikánk megnehezítette az amerikai kormány számára, hogy újabb konfliktusokkal terhelje kétoldalú kapcsolatainkat. Sőt az amerikai kormány arra kényszerült, hogy a számára terheessé vált Mindszenty-kérdésben a mi elképzeléseinknek kedvező magatartást tanúsítson." - állt a beszámolóban.

A problémák azonban rögtön az elején jelentkeztek. VI. Pál miután Rómában szívélyesen fogadta Mindszentyt a bécsi Pazmaneumba küldte, hogy ott emlékiratban dolgozzon. A magyar diplomácia rögtön felkapta a fejét, hiszen az Emlékiratok visszatartása a magyarok egyik feltétele volt. A helyszín kijelölése pedig nemcsak azért volt aggályos, mert közel volt a magyar határhoz, de a Pazmaneum primási alapítású intézményként könnyen azt a látszatot kelthette, hogy Mindszenty továbbra is az érsekség egyik központjából kormányozza híveit. Az Egyesült Államok ugyan sietett megnyugtatóni a külügyet, Mindszenty azonban ettől kezdve, a szétszóródott magyarság egyházi vezetőjének tekintette magát, és az Egyesült Államoktól Új-Zélandig és dél-Amerikáig keresztül-kasul beutazta a világot újabb aggodalomra adva okot úgy a magyar, mint a vatikáni diplomáciának - többek között határozottan fellépve a koronaékszerek kiadása ellen. Egy évvel az érsek távozását követően a minisztériumban még mindig napirenden volt az ügy. "A Mindszenty ügyet egyelőre lezárni nem lehet. Jóformán minden hét szolgálat valamit hozzá. Az emigrációs jobboldal tizenhat esztendeje vár valakire, aki összetartója és vezére lehet, most úgy hiszi, megkapta. Ugyanakkor a Vatikán - más kérdés, hogy mennyiben saját jószántából és mennyiben megfelelő emlékeztető után - igyekszik az elszabadult szellemet visszagyömöszölni a palackba."

A magyar diplomácia a bíboros nyugdíjazását kezdte sürgetni.

## Források

## Amerikai nagykövet Mindszentyről

1352/Szi./1970.  
002222/1970

Készült 8 példányban:

1. Péter elvtárs,
2. Puja elvtárs,
3. Bartha elvtárs,
4. Pehr elvtárs,
5. Miklós elvtárs ÁEH,
6. Washington,
7. Róma,
8. Saját

## Feljegyzés

Tárgy: Amerikai nagykövet Mindszentyről

Június 2-án az amerikai nagykövet búcsúvacsorát adott számomra. Ezen részt vettek: az angol, a belga, a holland nagykövek feleségeikkel, Meehan tanácsos, magyar részről pedig Bartha és Réti elvtárs is. A vacsora után az amerikai nagykövet félrevont és a következőket vetette fel:

1./ Meg kellene oldani a Mindszenty-kérdést, mert mindaddig, amíg az ügyében nem történik pozitív lépés, a koronaékszereket nem tudják visszaadni. Azonnal közbevettem, hogy ilyen kapcsolatot a kettő között nem lehet tenni. Kormányuk többszörösen elismerte, hogy a koronaékszerek a magyar nemzet tulajdona és miután ez a helyzet, vissza kell adniuk a jogos tulajdonosnak. Puhán hivatkozott az Egyesült Államokban élő 700.000 magyar véleményére és ezen belül az úgynevezett szabadságharcosok tevékenységére. Vitéz szíjjal a meghatározással, hogy az amerikai magyarok egyetértenek a szélsőjobboldali és fasiszta magyarok amerikai tevékenységével. Legfeljebb néhány ezer emberről lehet szó, akik tiltakozólag lépnek fel. Ezt a nagykövet elismerte. Megkérdezte, miért nem engedjük Mindszentyt Rómába menni, vagy miért nem engedjük vissza Esztergomba. Kérdésemre, hogy az utóbbit hogy érti, kijelentette, hogy vissza kellene adni régi méltóságát. Közöltem, szó sincs arról, hogy Mindszenty Esztergomba mehetne és mint hercegprímás tevékenykedhetne. Mindszenty bunöző, mint ilyen ítélte el a magyar bíróság és az ő ügye nem kitalált történet. Puhán megkérdezte meg vagyok-e győződve, hogy nem koncepció perről van-e szó, hiszen Rákosi sok ilyen folytatott. O maga elolvasta a per anyagát és megállapította, hogy Mindszenty elismerte a vádakat /hazaárulás, összeesküvés, gazdasági ügyek/, azonban nincsen meggyőződve a vádak helyességéről. Mindszenty a bíróság előtt megfélemlített emberként állt. Nem volna-e jó Magyarország számára, ha lehetővé tennék, hogy elhagyja az amerikai nagykövetség épületét.

Kérdésemre, hogy Mindszenty hajlandó volna-e egyáltalán Magyarországot elhagyni, miután a múltbeli jelek nem ilyenek voltak, Puhán elmondta, hogy Mindszenty makacs ember. Ha a pápa üzenne neki, bizonyára elmenne Rómába. Ott foglalkozhatna emlékiratai megírásával. Felmerült az a gondolat is, hogy az Egyesült Államokba menjen ki. Arra a kérdésemre, hogy ha megkapná a lehetőséget Mindszenty az ország elhagyására, kimenne-e, Puhán bizonytalanul válaszolt. Nem tartja biztosnak, hogy Mindszenty elfogadná azt. Kérdésemre, miért nem ők gondoskodnak arról, hogy a pápa üzenjen Mindszentynek, vállalva a silentiumot, a nagykövet elmondta, hogy személyesen ismeri Nixot, kész volna vele erről beszélni, vagy neki üzenetet küldeni és elképzelhető, hogy az elnök tudna a pápa felé valamilyen lépést tenni.

Puhán emlékeztetett a Hillenbrand nagykövet ideérkezése előtti Mindszenty-féle fenyegetésre, mely szerint amennyiben amerikai nagykövet elfoglalja állomáshelyét Budapesten, ő kimegy az amerikai épületéből. Elmondtam, hogy Tims ügyvivő annak idején járt nálam és elmondta ezt a lehetőséget, amelyet egyébként a nyugati újságok jelentései alapján már régen ismertünk. Akkor közöltem Tims tanácsossal, hogy amennyiben Mindszenty elhagyja az amerikai nagykövetség épületét, a magyar hatóságok letartóztatják. Mindszenty akkor elítélt bunöző volt és a helyzet jelenleg is fennáll. Az lehetséges, hogy nem lett volna hosszú ideig börtönben, de mindenesetre letartóztatták volna. König bécsi érsek akkoriban beszélt Mindszentyvel. Előfordult az is, hogy maga Casaroli is beszélt vele. Hogy átadott-e pápai üzenetet és mi volt a helyzet, mi nem tudjuk. Egyáltalán nem vagyok meggyőződve arról, hogy pápai üzenetet vagy utasítást Mindszenty elfogadna.

Puhán végül kijelentette, hogy ő a maga részéről a következő egy éven belül lát lehetőséget az ügy rendezésére. O mindenesetre a későbbiekben úgy szeretné Magyarországot elhagyni, hogy ezt az ügyet rendezettnek látja. Szereti Magyarországot és a magyar népet, kész lépéseket tenni az ügy rendezésére. Közöltem vele, megértettem az elmondottakat.

Budapest, 1970. június 3.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-515-002222/1970 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TUK iratok - 17. doboz)

## **USA nagykövet informális javaslata a koronaékszerek kapcsán**

V. Területi Osztály

"SZIGORÚAN TITKOS"

Bartha János

Készült: 7 példányban

- 1./ Péter elvtárs
- 2./ Puja elvtárs
- 3./ Marjai elvtárs
- 4./ Hollai elvtárs
5. Szucsné elvtársnő,
- 6./ WASHINGTON
- 7./ Osztály

## Feljegyzés

Tárgy: USA nagykövet informális javaslata a koronaékszerek kapcsán

1970. július 22-én, amikor utolsó alkalommal egy négy szemközti ebédnél látott vendégül az amerikai nagykövet, teljesen informális jelleggel ismét szó volt a koronaékszerek visszaadásának kérdéséről. Akkor tettem azt a megjegyzést, hogy amennyiben az amerikai kormány vissza akarja adni a koronaékszereket, megtalálhatja a módját annak, hogy az ún. nagyhangú magyar emigránsok "ne sértsék" a jelenlegi amerikai kormány érdekeit belpolitikai vonatkozásban. Itt megjegyeztem, hogy ehhez a budapesti amerikai nagykövet néhány hasznos tanácsot is adhat külügyminisztériumának.

Október 2-án részt vettem az amerikai nagykövet egy fogadásán, ahol Puhán félre hívott és visszatért erre a beszélgetésre, egy informális jellegű beszélgetés kapcsán az alábbiakat mondotta.

A koronaékszerek visszaadását még nem vették le napirendről amerikai részről, de tulajdonképpen nem is kívánják kapcsolni a Mindszenty kérdés rendezéséhez. Mindössze amerikai belpolitikai szempontok játszanak közre a megfelelő módozat kiválasztásában. Elkötelezettség nélkül mondja, hogy személy szerint elképzelhetőnek tartaná, hogy ha az amerikai kormány a Vatikánnak adná át a koronaékszereket, azzal az előre történt megállapodással - amit nem publikálnak sehol sem -, hogy a Vatikán adja vissza jogos tulajdonosának, a magyar kormánynak.

A Vatikán ilyen formában történő bekapcsolására ugyanis az amerikai szélsőjobboldali emigráció nem támadhatná az amerikai kormányt, hangoskodásuk viszont a Vatikán érdekeit nem sérti.

Az elgondolás csak nagyon általános, nem tudja, hogy milyen reagálás volna magyar részéről egy ilyen megoldáshoz, így csak hangosan gondolkodás jelleggel veti ezt fel.

Javasolta, hogy mind erről a kérdéssel, mind más olyan kérdéssel, amelyet hasznos volna informális véleménycserével megbeszélni, a közel jövőben egy szokásos ebédre hívás keretében kicserélhetnénk véleményünket.

A beszélgetést azzal fejeztem be, hogy a felvetett gondolat érdekes, feltétlenül megéri, hogy gondolkozzunk rajta, és mivel az előző két alkalommal már ő hívott meg informális alkalommal ebédre, most megnézem elfoglaltságomat, és a jövő hét folyamán időpontot megbeszélve ő lenne vendégem egy ebédre hívás során.

Puhán javaslatomra kedvezően reagált, és várja ebédre hívásomat.

Budapest, 1970. október 3.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-515-002222/1970 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Ebéd az itteni USA nagykövettel 1971. április 19-én

Külügyminisztérium  
V. Területi osztály

Szigorúan titkos!

Készült 8 pld-ban

Feljegyzés

Tárgy: Ebéd az itteni USA nagykövettel 1971. április 19-én

Korábbi gyakorlatnak megfelelően április 19-én ebédre hívott meg a budapesti amerikai nagykövet, amelynek során az un. négyszemközi beszélgetésen az alábbi néhány aktuális politikai és bilaterális kérdésekről folytattunk eszmecsere.

### 1. Az amerikai nagykövet találkozása Péter elvtárral

Puhan közölte, hogy mivel Péter elvtárról ígérete van, hogy a közeljövőben fogadja, a május 14-i beszámolóra történő hazautazása előtt szeretné, ha erre sor kerülhetne.

Hazautazása során két hetet arra szentel, hogy különböző fórumokon beszámoljon a magyar-amerikai kapcsolatokról, személyes benyomásairól. A fórumokat illetően Nixont, Kissingert, Rogerst és néhány jelentős amerikai szenátort említett. A Péter elvtárral történő beszélgetés során az alábbi témákat kívánja megbeszélni:

- kétoldalú kapcsolataink fejlesztésének kilátásai
- az európai biztonsági értekezlettel kapcsolatos amerikai álláspont ismertetése, valamint a kapcsolatos magyar elképzelések
- Mindszenty-kérdés, amennyiben megfelelő instrukciókat kap addig Washingtonból. (Itt megemlítette, hogy Péter elvtárs olaszországi utazásáról várhatóan megfelelő tájékoztatást kap a State Departmentből, amelynek kapcsán főleg a pápával folytatott megbeszélések érdeklik a Mindszenty-kérdés rendezésére vonatkozó elképzeléseik kialakításához.)  
Említést érdemel, hogy az e ponthoz hozzáfűzött kommentárja szerint a Mindszenty-kérdést úgy lehetne rendezni, hogy a magyar állam, a Vatikán és az Egyesült Államok kormánya, mint a három érdekelt fél leülne és kidolgozna egy mindegyik fél számára elfogadható megoldást. Személy szerint azt hiszi, hogy a három érintett fél elfogadott álláspontja még mindig nem kötelezné Mindszentyt és esetleges visszautasítással találkozhatnánk Mindszenty részéről. Van egy olyan elképzelésük, hogy idős korára való tekintettel a pápa, jogánál fogva esetleg leváltása irányába tesz lépéseket, ami kihúzza a talajt a makacskodó Mindszenty lába alól.

[?]

Budapest, 1971. április 20.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-146-00399-4-1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Az amerikai nagykövet látogatása

Péter János

Szigorúan titkos!

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Az amerikai nagykövet látogatása

A mai napon kérésére fogadtam Puhant, az Egyesült Államok budapesti nagykövetét, aki hosszabb idővel ezelőtt jelezte, hogy május 14-én hazautazik részben családi ügyben, részben külügyminisztériumával konzultációra, s kérte, hogy hazautazása előtt egyrészt Marjai elvtárs, másrészt én is fogadjam.

Mint ismeretes, korábban kérte azt, hogy Kádár elvtárs fogadja.

[?]

Három kérdéscsoport körül folyt a beszélgetésünk: kétoldalú kapcsolatainkról, az európai biztonságról és Mindszentyről beszéltünk.

3./ Érdeklődött a nagykövet, hogy a pápával való találkozás után hogyan látom Mindszenty ügyének megoldási lehetőségét.

Közöltem a nagykövettel, hogy nekem nincs jogom a pápa állásfoglalását sem ismertetni, sem magyarázni. Egyedül a maguk álláspontját vagyok jogosult kifejezni. Mi azt az elvet képviseljük, hogy - bármennyire törvénytelen Mindszenty jelenléte az ő nagykövetségükön - mi a kétoldalú kapcsolatok javításában ezt elvi akadállynak nem tekintjük. A gyakorlatban természetesen ennek ellenére ez mégis okoz problémát közöttünk is. Tehát itt négy érdekelt fél van: a két állam, a Vatikán és Mindszenty maga. A pápa előtt is a következő két elvet fejtettem ki: mi készek vagyunk jóindulattal megvizsgálni minden olyan javaslatot, amely ennek a két elvnek megfelel. Nem járulhatunk hozzá olyan helyzethez, amelyben Mindszentyt az állam és egyház viszonyának rontására lehetne használni és nem járulhatunk hozzá olyan helyzethez, amelyben Mindszentyt hidegháborús célra lehetne felhasználni. Személyes benyomásomként mondtam a nagykövetnek, hogy a pápa valószínűleg úgy ítéli meg, hogy Mindszenty most készségesebb elhagyni az országot, mint korábban.

A nagykövet nagyon köszönte a nyílt, őszinte beszédet, hangsúlyozva, hogy viszonzásul nyíltan megmondja, ő semmi jelét nem látja annak Mindszentynek, hogy készebb lenne az ország elhagyására most, mint korábban. Emlékirataim dolgozik és az a reménye, hogy életében vagy halála után valamikor emlékiratai meg fognak jelenni.

A nagykövetet én arra biztattam, hogy az Egyesült Államok a Vatikánnal lépjen érintkezésbe, ha a kérdés megoldását keresni akarja.

Budapest, 1971. május 13.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-14-00700-9-1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Meehan, USA id. ügyvivő Bartha elvtársnál

V. Területi Osztály

Szigorúan titkos!

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Meehan, USA id. ügyvivő Bartha elvtársnál

1971. június 21-én Bartha elvtárs, kérésére fogadta Francis Meehan, a budapesti amerikai nagykövetség id. ügyvivőjét. A beszélgetésen magyar részről jelen volt Kerekes elvtárs is.

A beszélgetésen az alábbi kérdések kerültek szóba:

[?]

2./ A State Department tájékoztatására hivatkozva közölte, hogy e héten Magyarországra érkezik a Mindszenty-ügyben König bíboros, valamint Ghely és Zágon nevé tisztviselők, a Vatikán megbízottai. Meehan elmondotta, hogy a State Departmentől kapott instrukció alapján előre jelezni kívánja, milyen magatartást fog tanúsítani az ügygel kapcsolatban, a sajtó nyilvánossága felé az itteni amerikai nagykövetség. Csakis, kizárólag érdeklődés esetén adnak választ, kommentálni nem kívánják a látogatást. Ha kérdést kapnak arra vonatkozólag, hogy König bíboros, vagy egy vatikáni küldöttség Magyarországra érkezett-e, úgy válaszszuk megerősítő jellegű lesz.

Bartha elvtárs érdeklődésére, Meehan magánvéleményként elmondotta még, hogy Mindszenty "kissé izgatott", a látogatás miatt.

Bartha elvtárs a fentiekre megjegyezte, hogy a közlést tudomásul vesszük, magyar részről nem várható a kérdésben sajtó érdeklődés.

Meehan befejezésül elmondotta még, hogy a delegációban König képviseli a rangot, a szintet, a szakértelmet viszont Chelly és Zágon.

Mindszenty egészségi állapota felől érdeklődve Meehan elmondta, hogy igen jó egészségnek örvend Mindszenty /Puhannal ellentétes információ/. Ma reggel találkozott Meehannal, aki egy héti gyengélkedett és Mindszenty közölte vele, hogy imádkozott felgyógyulásáért. Itt még megjegyezte Meehan, hogy "az öregember nála jobban néz ki egészségileg". /:A téma csak úgy a beszélgetés folytán jött szóba./

[?]

Budapest, 1971. június 21.

*MOL-XIX-J-1-j-USA-4-146-00399/8-1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)*

## Beszélgetés az amerikai nagykövettel

Péter János

Szigorúan titkos!

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Beszélgetés az amerikai nagykövettel

A mai napon - korábbi megállapodásnak megfelelően - fogadtam az Egyesült Államok budapesti nagykövétét, Puhán-t, aki - mint ismeretes - nemrég tért vissza otthoni szabadságról és konzultációkról.

[?]

A nagykövet Mindszenty ügyét abban az összefüggésben hozta elő, hogy bár elvben úgy tekintettünk erre a kérdésre, mint ami nem akadály a kapcsolatok fejlődésének, valójában mégis csak kényelmetlen ügy ez közöttünk. Ha az ősszel Rogers-szel már úgy találkoznék, hogy ez a kérdés nem terheli a budapesti amerikai nagykövetséget, mindenesetre segítené a légkört is. Most úgy látja, hogy legutóbbi nálamléte óta változott a helyzet: Mindszenty kész elutazni. Cheli és Zágon tárgyalásairól Puhán a következőket mondta: átadták Mindszentynek a pápa levelét, amelyben a pápa közli Mindszentyvel, hogy tudomásul veszi, hogy el akarja hagyni Magyarországot. Ehhez a pápa hozzájárul és a szeptember közepén tartandó zsinatra várják. Puhán szerint Zágon négy ízben tárgyalta Mindszentyvel; hosszú és nehéz tárgyalás volt mindegyik. Puhán úgy tudja, hogy most még egy levelet küldenek a Vatikánból Mindszentynek; ezt már nem a pápa írja alá, hanem a vatikáni államtitkár. Ebben lesz a konkrét meghívás, időpont megjelölésével. Puhán szerint szeptember közepére várható Mindszenty elutazása.

Közöltem Puhán-nel, hogy legjobb tudomásom szerint Cheliék azt az ígéretet tették Budapesten, hogy ezen a héten adják át írásban a Vatikán hozzánk szóló javaslatát, amely Mindszenty távozásával, körülményeivel és feltételeivel foglalkozik. Puhán is abban a tudatban van, hogy a Vatikán a mi feltételeinket elfogadta.

Közöltem Puhán-nel, hogy ez a téma természetesen nem az Egyesült Államok és a Magyar Népköztársaság közötti tárgyalás témája, de esetleg szükség lesz majd még információk cseréjére; e célból majd Nagy János miniszterhelyettest keresse.

Bp. 1971. július 21.

*MOL-XIX-J-1-j-USA-4-14-00700-14-1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)*

## Az amerikai nagykövet közlései a Mindszenty-kérdéssel, és a vietnami háborúval kapcsolatban

V. Területi Osztály  
Bartha János

Szigorúan titkos!

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Az amerikai nagykövet közlései a Mindszenty-kérdéssel, és a vietnami háborúval kapcsolatban.

Július 2-án részt vettem Kersting új NSZK kereskedelmi képviselő vezetőjének bemutatása céljából rendezett kocktél partin, melyet helyettese Taffel tanácsos adott. A fogadáson találkoztam és beszélgettem Puhán amerikai nagykövettel, aki éppen visszaérkezett 6 hetes USA-beli tartózkodásáról, melyet részben szabadsággal részben beszámolóssal töltött.

A beszélgetés során az alábbi említésre méltó kérdésekről volt szó:

1./ Mindszenty kérdés:

A Cheli-Zágon missziót amerikai részéről pozitívan értékelik. A Vatikánból és Mindszentytől kapott tájékoztatás alapján Puhán úgy látja, hogy a Mindszenty-kérdés rövidesen irattárba kerülhet, mivel mint probléma rendeződik. Mindszenty-nek az volt a kérése, hogy amennyiben a pápa valóban azt akarja, hogy hagyja el Magyarországot, és ebben az érintett felek egységes nézőpontra is jutnak, hajlandó lesz erre. Mindössze azt kérné, hogy a pápa írjon egy ún. Vatikánba hívó levelet részére. Puhán tudomása szerint a pápa hajlik erre. Puhán személy szerint úgy érzi, hogy még az idén rendeződhet a Mindszenty-kérdés, amerikai részéről minden támogatást megadnak a csendes rendezés érdekében. Nem szeretnék, ha a Mindszenty kérdés címlap téma lenne hosszabb ideig a nemzetközi sajtóban, mert akár hogy is értékelnék az egyes sajtóorgánumok, elkerülhetetlen, hogy bizonyos zavaró kihatása ne lenne államközi kapcsolatainkra.

[?]

Budapest, 1971. július 3.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-14-00399-9-1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Puhan amerikai nagykövet látogatása

Nagy János Szigorúan titkos!

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Puhan amerikai nagykövet látogatása

Ma délben - kérésére - fogadtam Puhan amerikai nagykövetet. Közölte, hogy nem akar konkrét kérdéssel tárgyalni, csak kinevezésemhez szeretne gratulálni.

Szabadsága alatt szerzett tapasztalataira hivatkozva megismételte, hogy a vietnami háború lassan lekerül a napirendről és csak idő kérdése, hogy mikor vonják ki teljesen az amerikai csapatokat.

[?]

Végezetül rátért a Mindszenty ügyre. Elmondta, hogy Mindszenty rendkívül lehangolt és zavart állapotban van. Egyrésztől hajlik is arra, hogy elhagyja az országot, másrésztől viszont harcol ez ellen. Nehéz előre megmondani, hogy a holnap érkező újabb vatikáni delegáció útja mennyire lesz sikeres. Kéri azonban, hogy készüljünk fel arra az esetre, ha Mindszenty mégis az ország elhagyása mellett dönt. A nagykövet kéri, hogy ez ügyben velem állhasson kapcsolatban. Ezzel egyetértettem.

[?]

Budapest, 1971. július 13.

MOL-XIX-J-1-j-USA-14-14/00399/11/1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Beszélgetés USA nagykövettel Péter elvtárs esetleges találkozásáról Rogers-szel és Mindszenty-ről

V. Területi Osztály Szigorúan titkos!  
Bartha János

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Beszélgetés USA nagykövettel Péter elvtárs esetleges találkozásáról Rogers-szel és Mindszenty-ről

Szeptember 17-én belga nagykövet vacsorát adott a távozó francia nagykövet tiszteletére. A vacsora után beszélgetést folytattam Puhan, itteni USA nagykövettel tárgyban szereplő kérdésekről.

[?]

2./ Mindszenty kérdés:

Ezt a kérdést is Puhan kezdeményezte. Elmondta, hogy személy szerint ő, de a nagykövetség többi tagjai is egyre türelmetlenebbül figyelik Mindszenty makacskodását. Ahogy közeledik az esetleges távozásának időpontja, egyre kiszámíthatatlanabbá kezd válni Mindszenty. Véleményét, álláspontját naponta változtatja. Itt viccesen megjegyezte, hogy néha úgy tunik, mintha érezné, hogy viselkedése nem tetszik az amerikai nagykövetségnek és ugratni akarja őket. Ennek ellenére azt hiszi, hogy e hó végéig rendeződik Mindszenty kérdése és elhagyja az országot.

Témával kapcsolatban elmondta, hogy megítélésünk szerint Zágón igen pozitív szerepet játszik a kérdés rendezése ügyében. Úgy tunik, mintha egyik életcélja lenne ennek a kényes kérdésnek rendezése, illetve a rendezés nevéhez történő fuzódése. Zágón akciójából a szubjektív oldalon túlmenően azt a következtetést is levonják, hogy a Vatikán szintén szeretné rendezni a kérdést és küldöttein keresztül mindent elkövet az ügy sikeres befejezése érdekében.

Budapest, 1981. szeptember 18.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-14-00399-16-1971 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Október 29-i ebéd az amerikai nagykövettel

V. Területi Osztály Szigorúan titkos!  
Bartha János

[?]

Feljegyzés

Tárgy: Október 29-i ebéd az amerikai nagykövettel

Október 29-én ebéden láttam vendégül Puhan amerikai nagykövetet. Az ebéd során az alábbi említésre méltó kérdésekről volt szó.

1./ Mindszenty kérdés:

A Mindszenty kérdésben Puhan közölte mind ő, mind a State Department rendkívül elégedett a Mindszenty kérdés rendezésével. Bécsbe történt letelepedésével kapcsolatban két biztosíték is van arra, hogy Mindszenty nem fogja zavarni az osztrák-magyar kapcsolatokat.

- Az osztrák kormány mindent elkövet annak érdekében, hogy Mindszenty miatt ne legyenek súrlódások országaink között.
- A Vatikán részéről olyan személyiségek veszik körül Mindszentyt, akik nem engedik szélsőséges elemek által történő felhasználását ellenünk.

Egyetlen zavaró eset lehet talán számunkra, ez pedig esetleges emlékiratainak kiadása halála után. A Vatikántól Zágón kapta azt a feladatot, hogy tanulmányozza át az emlékiratokat még Budapesten. Egyik korábbi tárgyalás során Puhan beszélt Zágonnal a kérdéssel, aki elmondta, hogy az emlékiratok a XVI. századi klerus szemléletnek megfelelő irományok, amelyeknek esetleges kiadása sem keltené fel a közvélemény érdeklődését. Ezzel az értékeléssel, amellyel Zágón alapján a

Vatikán is egyetért, azt a következtetést vonták le, hogy ha valamilyen körülmények között kiadásra is kerül a Mindszenty emlékirat, az sem zavarja jelentős mértékben a magyar-vatikáni kapcsolatok fejlődését.

[?]

Budapest, 1971. november 1.

MOL-XIX-J-1-j-USA-4-146-00399/18-1971. 17. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 17. doboz)

## Összefoglaló

[?]

### Összefoglaló

Az "M.-ügyet" egyelőre lezárni nem lehet és ezért összefoglalni is meglehetősen nehéz: jóformán minden hét szolgáltat valamit hozzá, ami - ha újat nem is hoz -, de nyomatékosabbá teszi a már elmondottakat. Csupán a fentiekben ismertetettek óta is, azok a jobboldali körök, amelyek az amerikai Katolikus Magyarok Vasárnapija körül csoportosulnak, meghívták M.-t egy amerikai körútra, amelyet ő el is vállalt és csupán erélyes vatikáni közbelépésre került le a dolog a napirendről. Hasonló közbelépés állította meg az emlékiratok publikálásának közeli megvalósulását. Információk szerint, az M. körüli akciók szervezésében jelentős szerepet vállalt személyi titkára, ami azért említésre méltó, mert utóbbi a Vatikán az illetőt leváltotta és helyébe mást küldött.

Az említett "csend" M. körül, - a dokumentációs rész összeállításának ideje alatt is már - meglehetősen átmenetinek és viszonylagosnak bizonyult. Az emigrációs jobboldal tizenhat esztendeje vár valakire, aki összetartója és vezére lehet; most úgy hiszi, megkapta. A koronaügy és M. magatartása arra utal, hogy nem csalódtak, a várt férfi valóban megérkezett. Ugyanakkor a Vatikán - más kérdés, hogy mennyiben saját jószántából, és mennyiben megfelelő emlékeztető után -, igyekszik az elszabadult szellemet visszagyömöszölni a palackba. Erélye tiszteletreméltó, de egyfelől kérdés: mennyire tartós - hiszen M. hajlama és az azt kihasználni akaró erők nyomása egyelőre nem fog szunni. Másfelől: mennyire hatásos. Az elhatározás időpontja aktuálissá vált, mivel M. betöltötte nyolcvanadik esztendejét és reá is érvényes az a határozat, amely a bíborosok nyugdíjazását írja elő ebben a korban. A határozatot azonban alkalmazni is kell -, s hogy alkalmazzák-e ebben az esetben is, azt ez idő szerint nem lehet tudni. Nagyon elképzelhető, hogy hajlanak a kivételre, és akkor az M.-ügy összes konzekvenciáival együtt, súlyos teherterele lehet az emigrációs politikának, minden felsőbb intés, óvás és "lebeszélés" ellenére is. M. elég sok példát szolgáltatott hajthatatlanságára ahhoz, hogy feltételezzük további engedetlenségét. Még akkor is, ha a nyugdíjazás esetleg megtörténik. Minden korábbi tapasztalat, valamint az itt idézettek arra intenek: amíg létezik emigrációs jobboldal - és létezik M., kézfogásukkal számolni kell.

[dátum nélkül]

MOL-XIX-J-1-j-160-28-00654/19-1972. 103. doboz (Magyar Országos Levéltár - Külügyminisztérium - TÜK iratok - 103. doboz)

### Címkék:

[Zágon József](#) <sup>[2]</sup>

[Giovanni Cheli](#) <sup>[3]</sup>

[Rákosi](#) <sup>[4]</sup>

[Mindszenty](#) <sup>[5]</sup>

[VI. Pál pápa](#) <sup>[6]</sup>

[Péter János](#) <sup>[7]</sup>

[Nixon](#) <sup>[8]</sup>

**Kiadás:** 1. évfolyam (2001) 1. szám

**Forrás webcím:** [https://www.archivnet.hu/diplomacia/makacs\\_oregur\\_vagy\\_nemzetmento\\_vatesz.html](https://www.archivnet.hu/diplomacia/makacs_oregur_vagy_nemzetmento_vatesz.html)

### Hivatkozások

[1] [https://www.archivnet.hu/diplomacia/makacs\\_oregur\\_vagy\\_nemzetmento\\_vatesz.html](https://www.archivnet.hu/diplomacia/makacs_oregur_vagy_nemzetmento_vatesz.html)

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/zagon-jozsef>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/giovanni-cheli>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/rakosi>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mindszenty>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vi-pal-papa>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/peter-janos>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nixon>